

LASTE OSALEMISE 10 PÕHIMÕTET

AUS JA PIISAV INFO

1 Anna lastele selgelt mõistetav info: millisel teemal nad osalevad, mis on osaluse eesmärk ning kuidas osalemine toimub. Selgita neile ka nende rolli ja õigusi osalusprotsessis.

Lapsi teavitatakse kogu osalusprotsessist, sh mida ja kuidas koos tehakse, kui kaua see kestab ning millised võivad olla tulemused.

Lastele antakse võimalus küsimusteks ja ettepanekute tegemiseks.

1. Kuidas on kavas selgitada lastele, miks on nende osalus oluline ja vajalik?
2. Missugust infot lapsed veel vajavad, et otsustada osalemise üle (nt teema, meetodid, eesmärgid, õigused, ajaraam, transpordi- ja toitlustuskorraldus, kes saab nende arvamusega tutvuda jne)?
3. Millised on laste võimalused esitada küsimusi ja teha ettepanekuid?

"Laps vajab põhjalikku selgitust selle kohta, mida temalt eeldatakse. Täiskasvanud peavad meele pidama, et lastel ei ole sama kogemustepagasit nagu täiskasvanutel."

VABATAHTLIKKUS

2 Kinnita lastele, et osalemine on vabatahtlik ning toimub ilma surve või kohustuseta. Võimalda igal lapsel osaleda talle sobival viisil ja ulatuses.

Lapsed valivad ise, kas nad soovivad osaleda, samuti kuidas ja millistes tegevustes või aruteludes nad kaasa loovad. Nad võivad osalemisest loobuda igal ajal ning ilma tagajärgedeta.

Lapsed võivad osaleda erinevates rollides vastavalt oma eelistustele:

- osaleja – jagab oma isiklikke kogemusi ja arvamusi;
- esindaja – esindab teiste laste vaateid ja huve;
- julgustaja – toetab teisi osalejaid ja aitab luua kaasava ning turvalise keskkonna.

1. Kuidas tagatakse, et laste osalus on vabatahtlik ja täiskasvanute surve (nt ei toimu kohustuslikus koolitunnis)?
2. Kuidas annavad lapsed nõusoleku osalemiseks ning kuidas on neile tagatud võimalus igal hetkel osalemisest loobuda?
3. Millised võimalused on osaleda paindlikult ja eri viisil – näiteks kuulates, kaasa rääkides, osaliselt, aeg-ajalt, rühmas või individuaalselt jne?
4. Kuidas tagatakse, et lapsed saavad oma arvamust vabalt väljendada, ilma et nad tunneksid survet seda teha?

"Lapsi ei tohi sundida väljendama arvamust, kui ta seda ise ei soovi."

AUSTUS JA LUGUPIDAMINE

4 Suhtu igasse lapsesse austusega. Kohtle lapsi väärilt, olles neile seeläbi eeskujuks. Väärtusta ja tunnusta laste osalust.

Laste kaasamine põhineb laste ja täiskasvanute koostööl ja vastastikusel austusel. Selleks on oluline, et:

- täiskasvanutel on oskused laste lugupidavaks kohtlemiseks;
- koostöö ja dialoogi alused on läbi mõeldud ja ette valmistatud;
- laste ja täiskasvanute rollid on selgelt määratletud.

1. Millistes reeglites on vaja ühiselt kokku leppida, et kõik osalejad tunneksid ennast austatuna (nt räägib korraga ainult üks inimene, eriarvamused on lubatud, üksteist ei halvusta jne)?
2. Kuidas on kavas välja selgitada laste ettepanekud ja neid arvesse võtta reeglite kokkuleppimisel (nt koostada laste eestvedamisel kokkulepete plakat).

"Laps on täisväärtuslik inimene ega ole kuidagi vähem oluline kui täiskasvanud."

LAPSI PUUDUTAVAD TEEMAD

7 Vali teemad, mis on lastele olulised ja tähenduslikud.

Osalusetegevused keskenduvad teemadele, mis mõjutavad laste elu ning mille vastu lastel on huvi, vajalikke teadmisi ja kogemusi.

1. Kuidas arvestatakse laste huvide ja ettepanekutega teemade valikul?
2. Kuidas on valitud teemad seotud laste elu ja kogemustega?
3. Kuidas saavad lapsed jagada oma kogemusi ja arvamusi valitud teemadel?

"Laste mõjutamine kindlat tüüpi sisendi andmiseks ei ole kaasamine, vaid manipulatsioon."

LAPSESÕBRALIKKUS

5 Suhtle iga lapsega talle sobival ja lapsesõbralikul viisil, arvestades tema vanust ja arengutaset. Võta arvesse laste igapäevaelu, sealhulgas kooli, koduseid tegemisi ja huvitegevust. Hinda realistlikult, kui palju aega on lapsed valmis koostööle pühendama. Lapsesõbralikkus tähendab teadlikku kohandumist lapse maailma ja tema vajadustega.

Suhtlusmeetodid ja osalusvormid peaksid vastama lapse vanusele ja arengutasemele – seepärast kasuta lihtsat keelt, visuaale ning mängulisi või loovaid lähenemisi. Kui võimalik, loo osalemisvõimalus lapsele tuttavas ja turvalises keskkonnas, näiteks koolis, noortekeskuses või tema kodukohas.

Lapsesõbralikkus tähendab austavat ja tõsiselt võetavat suhtumist lapse kogemusse. Oluline on luua turvaline ruum, arvestada lapse valmisolekut, anda talle tagasisidet ja võimaldada tähenduslik osalus, mis tugevdab tema usaldust ning eneseusk.

1. Milliseid lapsesõbralikke meetodeid kasutatakse (nt rollimängud, liikumisega hääletamine jms)?
2. Kuidas sobivad need laste vanuse ja arengutasemega?
3. Kuidas toetatakse lapse osalust ka siis, kui ta ei räägi või väljendab end teistilt (nt joonistades, mängides, žestidega)?
4. Kuidas toetavad ruum ja suhtlemismeetodid laste loovust, liikumist ja vabadust (nt padjad, vaibad vms; plakatid, video vms loomine jne)?
5. Kuidas on arvestatud laste ajakava ja muude kohustus- (nt koolivälisel ajal)?

"Laste kaasamisel tuleb arvestada nende vanust ja võimekust. 5-aastane laps ei saa anda sisendit samas formaadis ja mahus kui 15-aastane."

NÕUSOLEKU VORMISTAMINE

3 Arvesta, et laste ja vanemate teavitamise ja nõusolekute võtmise viis sõltuvad osalemise vormist, ulatusest ja teemast.

Teatud tegevuste puhul tuleb lapsi ja vanemaid täiendavalt teavitada, küsida nende nõusolekut ning selgitada neile, kuidas nad saavad nõusoleku tagasi võtta ja mis on selle tagajärjed.

Laste ja vanemate nõusolekut vajavad eraldi näited:

- koostöö tutvustamine avalikkuses;
- isikuandmete kogumine (üldjuhul nimi ja vanus, aga vajadusel ka nt allergiad, erimenüüd jne);
- ööbimisega üritusel osalemine (sh nt tubade jaotus);
- lapsega koos välismaale reisimine.

Nõusoleku vormi koostades tuleb:

- kasutada selget ja lihtsat keelt, mis on mõistetav nii lastele kui vanematele;
- kirjeldada täpselt, milleks nõusolekut küsitakse ja kuidas seda kasutatakse;
- selgitada, et nõusoleku andmine on vabatahtlik ning seda saab igal ajal tagasi võtta ilma negatiivsete tagajärgedeta;
- lisada kontakt, kelle poole saab küsimuste või kahtluste korral pöörduda.

Konsulteeeri juristiga hindamaks, millist oleks vaja lapsi ja vanemaid täiendavalt teavitada ning kas nõusolekud on vaja vormistada kirjalikult.

1. Kuidas veenduda, et laps ja vanem saavad aru, milleks nõusolekut küsitakse?
2. Millist infot on vaja, milleks ja kui kauaks (nt pärast osaluse lõppemist kustutatakse info, milleks enam vajadust ei ole, nt teave allergiate kohta jne)?
3. Kuidas on kavas selgitada, et nõusolek on vabatahtlik ning seda saab igal ajal tagasi võtta (nt eemaldada veebist foto lapsest)?
4. Millised võimalused on lapsel ja vanemal küsimusi esitada enne nõusoleku andmist?
5. Kui pikk on piisav aeg, et kaaluda nõusolekut ilma surveta?

"Nõusolek on kõhilede osapooltele ühtselt mõistetav ning sellest saab loobuda, kui asjaolud on muutunud."

MITMEKÜLSUS

6 Tee kuuldavaks võimalikult eri kogemuste ja taustaga laste hääl. Kutsu osalema erineva vanuse, soo, koduse keele, elukoha ja vajadustega lapsi.

Oluline on pakkuda mitmekesiseid ja ligipääsetavaid osalusvõimalusi, mis arvestavad laste erisusi – sealhulgas keele, kultuuritausta, füüsilise või vaimse erivajaduse, elukeskkonna või muude teguritega. See tagab, et iga laps, kes soovib osaleda, leiab selleks endale sobiva ja turvalise viisi.

1. Kuidas on kavas kaasata erineva tausta ja kogemusega lapsi (nt mainides seda üleskutses)?
2. Kas osalusvõimalused on ligipääsetavad ka neile lastele, kellel on erivajadused, keelebarjäär või elamine hajaasustuses?
3. Millega peab arvestama, et kõik lapsed saavad osaleda, sõltumata nende eripäradest ja vajadustest (nt kes toetab erivajadusega noore liikumist)?
4. Milliseid mitmekesiseid osalemisvõimalusi kasutatakse, et lapsed saaksid kaasa luua neile sobival moel – suuliselt, visuaalselt, mänguliselt?

"Lapsed vajavad selgeid ja lihtsaid juhiseid ning neile tuleb luua osalemiseks mugav ja toetav keskkond."

LASTE OSALEMISE MÕJU JA SELLE HINDAMINE

10 Võta laste arvamust otsuste tegemisel arvesse. Protsessi lõpus jagage vastastikku tagasisidet.

Oluline on, et lapsed tunneksid end kuulduks ja mõistetuna ning et nende arvamused mõjutab neid puudutavaid otsuseid. Kui laste arvamusega ei ole võimalik otsuse tegemisel arvestada, tuleb neile selgitada põhjuseid – see näitab, et nende seisukohti on väärtustatud ja võetud tõsiselt.

Lapsi tuleb tunnustada ja tänada koostöö eest.

Laste ja täiskasvanute koostöö kvaliteedi parandamiseks on oluline osalusprotsesse regulaarselt analüüsida ja senistest kogemustest õppida. Selleks võib kasutada näiteks järgmisi meetodeid:

- tagasisidesessioone, kus nii lapsed kui täiskasvanud jagavad oma kogemusi ja ettepanekuid (soovi korral anonüümselt);
- kaardistamisharjutusi, mille abil hinnatakse kaasamisprotsessi tugevusi ja arenguvõimalusi;
- jätkusuutlikkuse analüüsi, et tagada laste osaluse järjepidevus ja tegelik mõju otsustusprotsessidele.

"On väga oluline, et igale laste ärakuulamisele peab järgnema kuuldavõtmise ja tegutsemise. Kui seda ei järgne, on antud sisend ja lapse aeg raisatud ning tegu on youthwashinguga."

JÕUSTAMINE

8 Paku lastele tuge, et nad saaksid enesekindlalt ja turvaliselt osaleda. Kuula neid avatult ja aktiivselt, ilma vahele segamata või arutelu domineerimata. Paku lisatuge neile, kes seda vajavad.

Oluline on toetada laste eneseteadlikkust ja oskusi, et nad saaksid enesekindlalt ja sisukalt osaleda. Selleks võib kasutada näiteks:

- refleksiooniharjutusi;
- koolitusi ja töötubasid;
- mentorlust, kus kogenumad lapsed toetavad vähemkogenud osalejaid.

Samuti tuleb varuda piisavalt aega ja ruumi selleks, et lapsed saaksid üksteisega tutvuda, harjuda ning üheskoos luua sõbralik ja usalduslik õhkkond.

1. Milliseid koolitusi ja teadmisi vajavad juhendajad, et lapsi teadlikult toetada (nt kuulamisoskused)?
2. Millist ettevalmistust ja tuge (nt asjatundja selgitusi teema kohta) vajavad lapsed, et enesekindlalt osaleda?
3. Kuidas tagatakse, et lapsed saavad oma arvamust vabalt väljendada ilma hirmu, häbi või ebamugavustundeta (nt arutelud algul paaris ja hiljem suuremas ringis)?
4. Kuidas võimaldatakse osalus ka neile lastele, kes on tagasihoidlikumad või varasemalt kõrvale jäänud (nt sõnapilve loomine)?

"Laps võib esmahordselt võõras olukorda sattudes tunda hirmu või segadust. Täiskasvanud peavad teda toetama ja julgustama."

TURVALISUS

9 Võta vastutus selle eest, et koostöö lastega on iga lapse jaoks turvaline. Jälgi, et osalemine ei tekitaks lastele kahju.

Osalemiskeskond peab tagama laste füüsilise, emotsionaalse ja vaimse heaolu.

Tuleb hinnata halvustamise, tõrjumise, kiusamise, väärkohtlemise ja muude ohutegurite riske ning võtta kasutusele meetmed nende maandamiseks.

Täiskasvanutel peavad olema oskused märgata lapse muret ja tegutseda vastavalt.

Lastega koostöös osaleb piisavalt täiskasvanuid, et tagada igakülgne turvalisus.

Täiskasvanu suhtleb lapsega ainult tööalaselt: ta ei kutsu last oma koju ega loo kontakti väljaspool tööülesandeid; ta ei sõiduta last oma autos üksi, v.a hädaolukorras; ta väldib sobimatut kehalist kontakti.

Täiskasvanud peavad jälgima, et lapsed ei pääseks ligi alaealistele keelatud asjadele ega toodetele.

Lapsi ja vanemaid tuleb teavitada, kelle poole pöörduda, kui keegi tunneb, et koostöö käigus on käitunud ebasobivalt või lubamatult.

1. Millises keskkonnas toimub osalusprotsess ja kas see toetab laste turvalisust ning heaolu (nt liigsete segajateta jne)?
2. Milliste meetmetega tagatakse laste füüsilise, emotsionaalse ja vaimse heaolu kogu osalusprotsessi vältel (nt esmaabi andmise oskus, psühholoogi kaasamine jne)?
3. Kuidas teavitatakse lapsi ja vanemaid sellest, kuhu pöörduda abi saamiseks (nt infotelefon, usalduslikkus vestluses vms)?

"Laps peab tundma end efektiivseks osalemiseks turvaliselt ja hästi. Täiskasvanud peavad tagama, et keegi ei sea last ohtu ega pane teda ebamugavasse olukorda."

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

Laste-ombudsman

EESTI EESISTUMINE
2024–2025

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

"Laste osalemise põhimõtted on koostanud MTÜ Lastekaitse Liit ja Õiguskantsleri Kantslei. Väärtusliku panuse andsid Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud ning iga teemaploki lõpus olev kaldkirjas tsitaat pärineb lastelt endilt!"

